

Речник на понятията, използвани от Мизес

Разход

Мизес използва понятието “разход” в смисъла на “алтернативна цена” (opportunity cost). Това е стойността на онова, което губим, похабяваме или харчим, когато правим избор да придобием или извършим нещо. Под “алтернативна” в този израз обикновено се разбира най-добрата, най-вероятната или най-очевидната друга полза, която би могла, но не се осъществява в следствие на избора. Затова често на български преводът на “алтернативна цена” е “пропуснатата полза” – така обозначаваме ползите, които биват пожертвани за постигането на определена цел. В икономиката и икономическия (стопанския) начин на мислене именно това е основният смисъл на термина “разход”. Вероятно според Мизес икономиката може да се определи като наука за онова, което губим, когато печелим и за онова, което печелим, когато губим.

Разходът може да бъде от най-различен характер, например пари, време, живот, труд, нерви, болка, дълг, и всичко останало, което човек цени и взима предвид при решението си в преследване на целта. Изборът на индивида отразява очакването му за това какво ще пропусне или какви усилия ще трябва да положи; т.е. разходът е величина, която отразява субективна преценка към момента на действието. Последната е винаги индивидуална и субективна и не подлежи на доказване или опровергаване; тя се проявява в последващото действие или решение. Взаимодействието на пазара е процес на откриване на разходите (и на стойността) при срещането на субективните оценки на всички участници.

В този смисъл, предприемачът извършва определена дейност, ако *очакваните* ползи от нея превишават *очакваните* разходи. Ако *очакванията* съвпадат с ползите и разходите, преценени субективно от самия предприемач *след* извършване на стопанската операция, можем да кажем, че той реализира печалба, а ако не – загуба.

Субективна теория на стойността

Това е теорията, разбирането на стойността, развита от Карл Менгер (1840-1921), Стенли Джебънс (1835-1882), Леон Валрас (1834-1910) и техните последователи. За предшественик на тази теория е Фредерик Бастиа, за когото вече И.З.И. писа. Тя се основава на разбирането, че относителната стойност на стоките и услугите, доколкото преценката за тази стойност определя човешките действия, съществува единствено в съзнанието на индивида по време на избора на решение, а не отразява физически характеристики или разходи за производство на благата. Човешкото действие отразява сравнението на полезността на определени количества от благата, измежду които индивидът трябва да избере в даден момент. Това разбиране предполага още, че субективната стойност се определя от *допълнителната (пределната) полезност (marginal utility)*. Понятието *съвкупна полезност* няма смисъл, доколкото не се налага да се прави избор между всички налични количества от дадени ресурси, например между вода и злато.

Нужди (потребности)

Разбирането на Мизес за сравняването на важността на (нуждите) потребностите е отражение на *субективната теория на стойността*. Обикновено се приема за повече яснота, че всеки човек има някаква подредба на важността на различните нужди. Въз основа на тази подредба той насочва усилията си първо и най-вече за задоволяване на потребностите с по-голяма важност, а после търси удовлетворяване на по-маловажните нужди. Преценката за ценността (стойността) на всяка възможност е винаги субективна и относителна; тя е в съзнанието на всеки индивид и не може да бъде измерена в абсолютна стойност. Сравняването на потребностите обаче се проявява само чрез човешкото действие. Само направеният вече избор между две алтернативи може да потвърди относителната важност на потребностите. В текстовете на Мизес човешкото действие винаги е рационално по построение; т.е., можем да говорим за

“важни” и “маловажни” нужди само след като изборът е вече направен. Взетото решение е мерило за “важността”, или “ценността” на различните потребности. Предположението за ирационалност на действието предполага, че индивидът избира алтернативата, която е “по-малко ценна” за него. Да се твърди това означава да се приеме, че има обективен начин да се подредят нуждите от някой страничен наблюдател (подобно разбиране стои зад популярната “пирамида на Маслоу”). Според Мизес, обективна подредба на нуждите по “стойност” може да бъде част от етиката, която казва какво *трябва* да се прави, а не от икономиката, която е наука за човешкото действие. Идеята за обективен измерител на стойността може да води до наставления за това как “трябва” или “не трябва” да се държат хората, но не ни дава представа за тяхното действително поведение.

Капитал

В този текст Мизес използва понятието *капитал* в смисъла на познатия в България термин “средства за производство” (или на английски - capital goods). Такива са всички създадени предварително ресурси (активи), които се използват в стопанската дейност за създаване на богатство. Капиталът прави възможно полагането на по-малко усилия за постигане на определена цел, т.е. увеличава производителността на труда. Не всеки актив е капитал, или средство за производство; активите се превръщат в капитал само ако използването им създава допълнителна стойност. Подобно, но по-разгърнато разбиране за капитал използвахме и ние в увода към отдела на И.З.И. за поуките от стопанската история.

Праксиология

(от гръцки, *praxis*, действие, навик или практика, и *logia*, доктрина, теория или наука) Наука, или обща теория, на (осъзнатото и целенасоченото) човешко действие. За първи път терминът е използван от Еспинас през 1890 в “Les Origines de la technologie”. Мизес определя действието като “израз на индивидуалната воля”. Праксиологията се занимава с действията, възможни в даден момент за постигане на определени човешки цели. Тя започва с априористична категория на действието и после разглежда всички значения на това действие. Никое изследване на икономическите проблеми не може не започне от феномена на човешкия избор; в този смисъл икономиката е част, макар и най-добре развитата, от по-универсалната наука *праксиология*.

Капитализъм

Икономическа система на организация на обществото, основана на частна собственост върху средствата за производство. Тази институционална уредба позволява, и неминуемо окуражава, разделение на труда, натрупване на капитал, технологични подобрения и доброволно сътрудничество в пазарното стопанство. На пазара господар е потребителят. Капитализмът е антитезата на социализма, етатизма, комунизма, които се основават на държавна собственост върху средствата за производство. Мизес използва *капитализъм* със значението, което днес често се влага в понятието *пазарна икономика*. Той определя социализма като “политика, която цели съграждането на общество, в което средствата за производство са обществени”. Доколкото разбирането на капитал е свързано с това за средствата за производство, Мизес използва теоретическата възможност за детайлен анализ на това общество не само историческа реализация на тази идея в Източна Европа, но и елементите на социализъм в различни общества, исторически епохи и при различни съвременни стопански нагласи. Това той прави в своята известна книга “Социализмът”, чието най-пълно издание от Либерти Фънд от 1981 г. (виж: www.libertyfund.org) препоръчваме на всички, които се интересуват от теоретичните основания на стопанската политика.

Виж по-подробно в:

Percy L. Greaves, Jr., *Mises Made Easier*, 1974, Free Market Books, Irvington-on-Hudson, NY, USA

Ludwig von Mises, [Human Action](#), 1996, Foundation for Economic Education, Irvington-on-Hudson, NY, USA

The Elgar Companion to Austrian Economics, Peter J. Boettke – ed., 1994, Edward Elgar Publishing, Northampton, MA, USA